

ПАРАВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ПЕРСОНАЖНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В РОМАНІ П. ЗЮСКІНДА «ПАРФУМЕР»

Актуальність обраної теми дослідження полягає у тому, що феномен невербаліки у площині мегатексту, на відміну від дослідження її безпосередньо на мовленнєвому рівні, на сьогодні є не досить розгорнутим мовознавцями. Слідом постає питання й про те, чи викликають описані на папері невербальні засоби спілкування ті ж самі почуття та емоції, які викликані комунікативним актом. Засобами невербальної комунікації займалися як вітчизняні, так і зарубіжні мовознавці: М. Андріанов, Є. Асмолов, Ф. Бацевич, Р. Бердуїстелл, І. Горєлова, Г. Калеро, Г. Кириленко, Г. Крейдлін, М. Кричлі, В. Лабунська, М. Лисіна, Х. Міккін, Ч. Морріс, В. Морозов, Д. Ниренберг, А. Паславська, А. Піз, Л. Порше, Дж. Фаст, С. Форманова, Т. Чмут, Г. Чайка, А. Штангаль та ін.

Метою дослідження є аналіз невербальних засобів комунікації у межах мегатексту та встановлення відповідності описаних засобів викликаним відчуттям адресата.

Зазначена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

1) систематизувати й узагальнити теоретичні засади дослідження невербаліки в сучасному мовознавстві; 2) покласифікувати невербальні засоби за формою сприйняття; 3) порівняти сприйняття невербальних засобів під час безпосередньо мовленнєвого акту зі сприйняттям тих же засобів, описаних в романі П. Зюскінда «Парфумер».

Ефективність спілкування визначається не тільки ступенем розуміння слів співрозмовника, але й умінням правильно оцінити поведінку учасників комунікативного акту, їхню міміку, жести, рухи, поставу, спрямованість погляду, тобто зрозуміти мову невербальної комунікації. Ця мова дозволяє мовцю повніше висловити свої почуття, показує, наскільки учасники комунікативного акту володіють собою, як вони ставляться один до одного, оскільки невербальне спілкування найяскравіше свідчить

про реальне «обличчя» комунікантів. Річ у тім, що всі засоби, які використовує адресант, як-от: постава, жестикуляція, міміка, – це мовленнєва поведінка. Природна напруга, в якій перебуває адресант, має передаватися адресатові безпосередньо, за допомогою мови рухів, оскільки «безпосередність і природність жестових і мімічних знаків, їхня узвичаєність в певному культурному середовищі зумовлюють особливо дієвий вплив на сприймача. Паралінгвальні засоби спілкування часто використовують неусвідомлено, проте це аж ніяк не зменшує їхньої ефективності й переконливості» [1, с. 302]. Втім слід зазначити, що позитивний практичний досвід, наукові спостереження та узагальнення з цієї проблеми описано в працях з риторики, хірології, антропології тощо. Знаменитий оратор стародавності Демосфен на запитання, що потрібно для гарного ритора, відповів так: «Жести, жести і жести» [15, с. 17]. У різних риториках, починаючи з античних часів, виділялися спеціальні розділи, присвячені жестам. Теоретики ораторського мистецтва у статтях про лекторську майстерність також особливу увагу звертали на жестикуляцію. А. Коні в «Порадах лекторам» писав: «Жести оживляють мову, але ними слід користуватися обережно. Виразний жест повинен відповідати змістом та значенням фразі або окремому слову. Занадто часті, одноманітні, метушливі, різкі рухи рук неприємні, обридлі, дратують» [15, с. 45]. Як бачимо, А. Коні підкреслював значення жесту, який уточнює думку, оживляє її, підсилює емоційне значення вислову.

Останнім часом інтерес до невербальної комунікації, яка виокремилась у самостійний науковий напрямок лише у 50-ті роки ХХ століття, значно зріс, оскільки модним стало вважати саме її основним методом масового впливу та передачі правдивої інформації. Підтверджують цю думку й вчені. Т. Чмут і Г. Чайка вважають, що «здебільшого люди віддають перевагу саме тій інформації, яку одержують через невербальну» [21, с. 133]. Підтримує цю думку й Ф. Бацевич: Невербальна та вербальна комунікації взаємодіють. Російські психологи (Н. Казаринова, В. Куніцина і В. Погольша), які спеціально досліджували процеси взаємодії вербальних і невербальних компонентів спілкування,

визначили функції невербальних повідомлень стосовно вербальних. Це:

- доповнення (у тому числі дублювання і посилення) вербальних повідомлень;
- заперечення вербальних повідомлень;
- заміщення вербальних повідомлень;
- регулювання розмови [2, с. 61].

За висновками вчених, спілкування і контакт між людьми зводиться або до обміну інформацією, або до взаємодії, або до процесу міжособистісної перцепції. Зауважимо, що деякі дослідники виокремлюють саме ці три основні сторони спілкування – комунікативну, інтерактивну та перцептивну.

Комунікативна сторона спілкування пов'язана з виявленням специфіки інформаційного процесу між людьми як активними суб'єктами, тобто їхніх установок, намірів та мети. *Інтерактивна* сторона спілкування будується за загальною стратегією взаємовпливу. *Перцептивна* сторона спілкування містить у собі процес формування образу іншої людини, що досягається «прочитанням» за фізичними характеристиками людини її психологічних властивостей та особливостей.

Контактуючи з іншими, людина не завжди усвідомлює, що користується знаками, тобто одиницями умовного коду. Це мова, яка прийшла до нас із сивої давнини, своєрідне комунікативне знаряддя. Різні мови, на зразок мови вітальних жестів, варіюються не лише від однієї національної культури до іншої, але й всередині самої національної культури [19, с. 472–473].

Що ж до поняття мегатексту, у тканині якого ми розглядати мемо невербальні засоби, то воно було запропоновано мовознавцями ще в 1991 році [6; 7; 8; 9; 10]. У теперішньому науковому дискурсі циркулює з десяток термінів, похідних від терміну текст: *макротекст*, *гіпертекст*, *паратекст*, *метатекст*, *передтекст*, *гіпотекст*, *інтертекст*, *текстон* [9; 16; 17; 18]. Кожен із них висвітлює свою грань багатогранного феномену вербального повідомлення, структурованого як текстове ціле. Але, незважаючи на розмаїту палітру назв, мегатекст об'єднує спільна комунікативна мета – донести інформацію та викликати

почуття й відчуття. Та сам по собі текст не нестиме цінності без читача, оскільки текст і читач взаємодіють у комунікативній інтеракції, в якій закодований автором текст має бути розшифрований реципієнтом. Крім того, щоб здійснити комунікативний задум автора, читач має бути підготовлений до сприйняття повідомлюваної інформації. У такий спосіб відповідальність за дешифрування тексту лежить на обох учасниках акту комунікативної взаємодії. Дослідник Кіт Оутлі пише: «Текст не є автономним, він не існує сам по собі: відповідальність розподіляється поміж письменником і читачем». Він і запропонував нове позначення цього спільного процесу – *writing and reading* [11, с. 136].

Засоби невербальні оточують нас від народження до смерті двадцять чотири години на добу, інколи навіть перебуваючи самотійно від вербальних. Вони дають змогу працювати свідомо з несвідомим і допомагають досягти позитивних результатів. Спілкуючись, люди розвиваються, оволодівають способами і засобами взаєморозуміння, набувають нових, неповторних засобів про людський світ.

Невербальна комунікація є однією з важливих галузей існування знаків та знакової інформації і посідає значне місце у житті людини та суспільства. Підкреслюючи її важливість, І. Горелов зауважив: «*Gestures may be what men use when all else fail*» [4, с. 88].

Теорії мовленнєвої діяльності й теорії дискурсу розглядають невербальну комунікацію з погляду її функцій, однією з яких є «порушення питання про лексикографічний опис невербальних одиниць» [3, с. 221].

Не викликає сумнівів твердження, що будь-який текст є прагматично спрямованим, оскільки крім інформативної функції, він виконує ще й функцію впливу на комунікантів. У контексті зазначеної проблеми Г. Почепцов висловив думку про те, що прагматично значущим може бути використання мовних одиниць різних рівнів, від звука до речення [16, с. 123], а відтак, прагматично маркованими виступають морфеми, слова, фразеологічні вирази, синтаксичні конструкції, стилістичні прийоми тощо.

Вищеперераховані мовні засоби складають вербальний компонент тексту, однак, сказане повною мірою стосується й

невербальних засобів писемного висловлювання, які, зазвичай, лишаються поза увагою мовознавців.

Невербальна комунікація володіє системною організацією, що обумовлено сутністю та функціями елементів невербальної та вербальної комунікації. Між цими засобами існує фундаментальна різниця, що не дозволяє розглядати їх як схожі семіотичні коди чи явища одного порядку.

У романі, обраному нами для аналізу, невербальні засоби комунікації складають приблизно дещо менше половини. Це зумовлено, насамперед, специфікою жанру роману, який вміщує багато різноманітних натуралістичних елементів. Ці описи повсякчас контрастують один з одним (*бридкі запахи середньовічного Парижа та прекрасні аромати тіл юних дівчат*), переплітаються (*багаточисленні описи есенцій та компонентів парфумів*), взаємовиключають один одного (*все в романі має запах, окрім головного героя твору*) тощо.

Таким чином, невербальні засоби писемної системи можна визначити як опосередковані знакові маркери, які разом із засобами мовного коду служать для створення, передавання та сприйняття повідомлень.

Роман П. Зюскінда «Парфумер» є одним з найяскравіших зразків натуралістики 19 століття. Сюжет тексту вибудовано на контрастах бридких запахів Парижа та відсутності запаху в головного героя – Жана Батіста Гренуя. І все ж таки проміжна ланка існує – прекрасні аромати холоднокровно вбитих дівчат.

Вже за назвою роману можна зрозуміти, що у даному мегатексті ми зустрічатимемо набагато більше ольфакторних одиниць невербальної комунікації, ніж решти. Однак ми розглянемо приклади, як і під час живого мовлення невербальні засоби спілкування супроводжують вербальні. Важливу роль відіграє й семантичне наповнення невербальних одиниць.

Перш, ніж розпочати огляд невербальних компонентів роману, торкнемося дещо темпоральних одиниць, точніше, натяків на них.

Ми не зможемо точно виявити характер таких одиниць саме у тексті, адже час очікування бесіди та тривалість її можливо

відчути та простежити лише безпосередньо під час акту спілкування. Та ми можемо звернути увагу на ті конструкції, які допомагають нам зорієнтуватися у часовому вимірі роману, як-от:

Оскільки ми в цьому місці оповіді залишимо мадам Гайяр і потім вже з нею не зустрічатимемось, то хотілося б коротко описати її останні дні [5, с. 33].

Зазначена цитата є зразком суміщення трьох часових площин: минуле – теперішнє – майбутнє. Тобто оповідач у теперішньому часі веде мову про історію, що відбулася в минулому, місцями інколи забігаючи вперед у майбутнє. Життя мадам Гайяр з певного моменту є стрімким. Автор навмисне підкреслює те, що часові площини жінки та самої оповіді більше не перетинатимуться: *«...і потім вже з нею не зустрічатимемось...»* [5, с. 33].

Далі в тексті зустрічаємо поєднання непоєднуваного, яке виражене словами «довго» – «п'ять чи й десять років»: *...Гренуєва мати ... сподівалася ще **довго** прожити, може, **п'ять чи й десять років...*** [5, с. 5].

Якщо розглядати це речення ізольовано від інших, то воно нестиме абсурдний зміст. Але у контексті доби, яку описано в романі, це речення є цілком слушним. Саме в цьому прикладі особливу роль відіграє семантичне оточення: у душі вісімнадцятого століття дожити простолюдинці до тридцяти років було майже неможливо. У цьому випадку темпоральні засоби невербальної комунікації, що виражені словами, несуть читачеві пряму інформацію про короткотривалість тогочасного життя.

Темпоральні одиниці невербалики відсутні в романі в «чистому» вигляді, та певні просторово-часові одиниці, що наявні в тексті, багато в чому допомагають реципієнтові зорієнтуватися.

Найменше у романі спостерігаємо тактильно-кінестичних компонентів невербальної комунікації, що зумовлено натуралістичною природою роману, вплетеною в епоху Франції вісімнадцятого століття, де не було місця ніжним дотикам, привітним ручоктисканням тощо. Та й сам головний герой виписаний ізольовано від інших персонажів. Зустрічаємо ці одиниці лише подекуди: *...І вона **легенько доторкнулася до лисини Тер'є, який від цієї зливи безглуздих подробиць на мить аж **онімів і слухняно*****

схилив голову на бік [5, с. 13–14]. Тут можна говорити про ніжність жінки до чоловіка, сигнали якої й несе нам доторк годувальниці до голови панотця. Ця ніжність побіжна й не викликана ніякими почуттями, та чоловік, все ж, «*слухняно схилив голову на бік*». Подана одиниця невербаліки передає цілком адекватну реакцію людини на ніжний дотик, яку ми можемо спостерігати й у реальному житті.

Контактуючи з іншими, людина не завжди усвідомлює, що послуговується знаками, тобто одиницями умовного коду. Це не лише мова, яка прийшла до нас із сивої давнини, а й своєрідне комунікативне знаряддя, оскільки «...жест, міміка, погляд, постава зазвичай є більш виразними і дієвими, ніж слова» [14, с. 10]. Невербальні засоби спілкування відіграють істотну роль у регулюванні взаємостосунків, встановленні контактів, визначають емоційну атмосферу й самопочуття. Як зазначають дослідники, жести у процесі спілкування не лише супроводжують мовлення. Через жести можна визначити ставлення людини до тієї чи іншої події, особи, предмета. Жест також може розповісти про бажання людини, її внутрішній душевний стан.

Розглянемо фактичний матеріал:

І він лагідно погойдав кошика на колінах, поглажуючи при цьому голівку немовляти й приказуючи час від часу «люлі-люлі»... [5, с. 17]. Поглажування дитячої голівки викликають почуття задоволення, милування та посмішку. Експресія невербальної одиниці «*поглажуючи*» підсилюється іменником зі зменшено-пестливим суфіксом «*голівку*» та компонентом дитячої мови «*люлі-люлі*». Речення описує звичайне ставлення нормальної людини до немовляти. На цьому одиниці тактильно-кінесичної невербаліки закінчуються, обмежившись етапом дитинства головного героя.

Небагато знаходимо в романі й акустичних одиниць невербальних засобів. Це зумовлено мінімальним використанням автором діалогів у тексті.

Порівняймо:

– *Йому – ні, – процідила годувальниця* [5, с. 9]. Влучно дібране автором дієслово дає зрозуміти читачеві невдоволення жінки.

– *Я не про те, – грубо відрубала годувальниця, відштовхуючи кошика* [5, с. 11]. Категорична експресія дієслова підсилена епітетом та дієприслівниковим зворотом, надаючи мові годувальниці різкого забарвлення. Вислів з інтонацією згрубілості та відповідним супровідним жестом у живому мовленні сприймається однаково.

– *Цього я аж ніяк не хотіла сказати, відповіла вона ухильно* [5, с. 13]. Влучний епітет допомагає зрозуміти про намір жінки уникнути конфлікту.

– *Що означає «добре»?!* – **гаркнув** *отець Тер'є* [5, с. 13]. Дієслово **«гаркнув»** надає цитаті уявної тваринної підсвідомої агресії, а відповідні розділові знаки допомагають прочитати її з правильною інтонацією та силою звуку. Читач розуміє, що чоловік починає втрачати над собою контроль під час діалогу.

– *Ти ба!* – **скрикнув** *Бальдіні...* [5, с. 89]. У наведеному прикладі вбачаємо, як вигук дуже точно підкріплено у тексті відповідним епітетом.

Простеживши просту палітру акустичних компонентів невербальних засобів, якими позначено мовлення персонажів роману, звернімо увагу й на ті одиниці невербальної експресії, якими написано мовлення головного героя:

– *У мене найкращий нюх у Парижі, метре Бальдіні, – шепелявив* *Гренуй* [5, с. 86];

– *Формула, формула, – прохрипів* *Гренуй...* [5, с. 88];

– *Ви не хочете взяти пробу? – белькотав* *далі Гренуй* [5, с. 99];

– *Дайте мені десять хвилин, – сказав він скоромовкою...* [5, с. 89].

Для позначення мови головного героя автор використовує дієслова з певним негативним забарвленням, здатним відштовхнути читача й створити не дуже приємний образ Гренуя. Варто зауважити, що діалогічне мовлення головного героя майже не супроводжується допоміжними конструкціями – все чітко й зрозуміло.

Невелика кількість діалогів у романі не дає змогу повною мірою простежити акустичні невербальні одиниці. Та подекуди

ми зустрічаємо їх поза діалогами, як-от: *...почув біля самісінького вуха шепіт «Я кохаю тебе», і від блаженства у нього наїжачилося волосся* [5, с. 100].

Спостерігаємо в цитаті поєднання акустичних та кінесичних засобів. Іменником «*блаженство*» підтверджено ту реакцію на шепіт біля вуха, яка відбулася б і в реальному житті, оскільки ми знаємо, що вухо – одна з найсильніших ерогенних зон людського тіла. Посилює ефект від прочитаного й епітет «*самісіньке*» та сама фраза «*Я тебе кохаю*».

...Зайшов лекей графа д'Аржансона і загорлав так, як можуть горлати тільки лакеї, що йому потрібні п'ять пляшок нових парфумів... [5, с. 103]. Перед нами приклад невідповідності сили голосу сказаному, оскільки контекстом не передбачено емоційну напруженість. Натомість автор тут же роз'яснює читачеві, що це зумовлено особливостями тогочасної епохи.

Зрозумівши це, він закричав так жадливо, наче його спалювали живцем [5, с. 154]. Цей приклад ілюструє нам взаємозв'язок акустичної одиниці невербальної комунікації у поєднанні з оптичною. Реципієнт, сприймаючи інформацію, одразу повинен активізувати свою уяву. Подальше розуміння та ступінь розуміння прочитаного залежатиме від індивідуальних психологічних особливостей читача.

Специфікою сюжету роману не передбачено велику кількість акустичних засобів невербальної комунікації. Та всі вони повністю відтворюють ту реакцію на звуки, інтонацію й голос, які ми спостерігаємо в повсякденному житті.

Значно більше у романі оптичних компонентів невербальної комунікації. Найпростіше, що ми зустрічаємо, – натуралістичні описи зовнішності, як от: *Гренуєва мати – це молода, досить гарна жінка років двадцяти п'яти, в роті майже всі зуби, а на голові ще трохи волосся, і ніяких серйозних захворювань, крім подагри, сифілісу та легкої форми сухот...*[5, с. 5].

Прочитавши цей опис, навіть людина з поганою уявою намалює собі зовсім не привабливий образ. Подане речення є зразком того, як однією фразою можна донести до реципієнта інформацію про епоху, в яку було написано твір і соціальний стан героя.

Вигляд він мав жаклибий. Волосся відросло до колін, ріденька борода звисала до пупа. Його нігті швидше нагадували пташині пазурі, а на руках і ногах, там, де тіло не прикривало лахміття, клаптями облазила шкіра [5, с. 159]. Портрет Гренуя викликає відразу та пряму асоціацію сучасного читача з людиною без визначеного місця проживання. При цьому асоціації у всіх реципієнтів можуть бути різними, а от відчуття однакові – відразу, огида, можливо, співчуття. Звісно, все залежатиме від індивідуальних особливостей характеру людини.

На протывагу описам неестетичного, зустрічаємо портрет жертви Гренуя: *Дівчинка мала руде волосся й була одягнена в сіру сукню без рукавів, її плечі були надзвичайно білі, а кисті рук жовті од соку надрізаних мірабелей* [5, с. 49]; *«А він на неї не дивився зовсім, її милого, засіяного ластовинням обличчя, червоних губів, великих іскристо-зелених очей він не бачив...*[5, с. 49].

Читаючи уривки, уява малює прекрасну руденьку білошкіру дівчину, яка здатна викликати неоднозначні почуття – хтось втрачає розум від краси «руденьких», хтось же, навпаки, не вважає їх красивими.

Говорячи про оптичні засоби невербаліки, доречними стануть слова-афоризми Дона Амінадо: «У Вас ніколи не буде другого шансу справити перше враження» [11, с. 406].

Наступною великою групою невербальних засобів комунікації є кінесика. Саме класифікації та характеристики жестів присвячено чи не найбільше праць з проблеми цього виду комунікації [14, с. 18], оскільки «... у всьому світі основні комунікаційні жести не відрізняються один від одного» [16, с. 4].

Розглянемо фактичний матеріал:

*В розпалі суперечки йому знадобились би обидві руки, щоб вільно жестикулювати, але він не хотів зашкодити немовляті. Тому **заклав руки за спину**...* [5, с. 12]. Під час вербального комунікативного акту описані дії панотця донесли б до нас інформацію про те, що він розлючений, але певні чинники змушують його стримати себе та заспокоїти, заклавши руки за спину. Тобто, описана одиниця кінесики передає нам достовірну інформацію й сприймається зі стовідсотковою точністю.

Видобувши з-за спину лівицю, панотець погрозово підніс до обличчя годувальниці вказівний палець, зігнутий знаком питання [5, с. 12]. Жести погрози завжди несуть в собі попереджувальні сигнали та говорять про рішучий стан людини. Наведений приклад жесту несе в собі не лише інформацію про рішучий стан чоловіка, а й вказує на те, що він вищий від жінки за статусом та положенням у суспільстві.

Як у тексті, так і під час живого мовлення, реципієнти з точністю розпізнають ці сигнали, як-от: – *Ну гаразд, – видихнув Тер'є, віднімаючи від носа пальця* [5, с. 14]. Одне з пояснень природи такого жесту полягає в тому, що коли погані думки проникають до нашої свідомості, підсвідомість наказує руці прикрити рот, але в останній момент, через бажання замаскувати цей жест, рука відштовхується від рота й легенько торкається носа [15, с. 38]. Вищезазначене підтверджує цю думку вдало дібраним автором дієсловом «*видихнув*», ніби довго персонаж стримував слова. Тобто правильно виписаний на папері невербальний засіб здатний передавати одну й ту ж інформацію та викликати ідентичні почуття, що й при вербальній комунікації. Наведена цитата є яскравим прикладом конгруентності.

Дослідження доводять, що невербальні сигнали несуть у п'ять разів більше інформації, ніж вербальні, й у випадку, коли сигнали не конгруентні, люди покладаються на невербальну комунікацію, ніж на вербальну [15, с. 6].

До кінесики належить також розміщення співрозмовників у просторі.

Розглянемо приклад:

Він пропустив хлопця, і вони пішли до крамниці – Бальдіні із свічником попереду, Гренуй зі шкірами за ним [5, с. 79]. Просторова організація між хлопцем та чоловіком дає читачеві уявлення, що чоловік – вищий за статусом та положенням, аніж Гренуй. Таким є кодування організації простору й у реальному житті.

Перейдемо до ольфакторних одиниць невербальної комунікації. Запахи є одним із тих небагатьох понять, яке неможливо описати словами. І хоч майстерність автора очевидна, все ж, основні відомості про запахи у романі ми отримуємо лише

завдяки своїм здатностям пов'язувати у свідомості семантику слова з особливостями запаху. Роман «Парфумер» наскрізь пронизаний семантикою запаху, нюху та всім, що з цими поняттями пов'язане.

Розглянемо мовний матеріал:

У цьому запаху відчувалася свіжість; але не свіжість лимона чи помаранча, не свіжість мирри чи листка з кориці, чи кучерявої м'яти, чи берези, чи камфори, чи хвої, не свіжість травневого дощу чи морозяного вітру, чи джерельної води... І водночас у ньому відчувалося тепло; але не так, як у бергамонії, копарисові чи мускусі, не так, як у жасмині, нарцисах, трояндх, ірисі... Цей запах поєднував у собі все, він був сумішшю чогось легкого й важкого, не сумішшю, а єдиним цілим, мізерним і слабким, але водночас і міцним та тривким, як клопоть тонкого переливчастого шовку... І навіть не як шовк, а як молоко з медом. Незбагненний, незвичайний, цей запах не можна було якось означити, його взагалі могло не бути [5, с. 46].

Автор зізнається, що «цей запах не можна було якось означити». Звісно, йдеться про запах, відтворений у романі, але П. Зюскінд не помилився – запахи важко означити словами. Запахи уривку неможливо розгадати, не знаючи того, як пахнуть насправді хоча б деякі прописані компоненти. Підсвідомо читач починає відшукувати в свідомості нотки аромату названих інгредієнтів, що збуджує свідомість до порухів, коли у реальному житті ми просто вдихаємо аромат і фіксуємо його в пам'яті, асоціюючи з тією річчю, яка цей аромат випромінює. Читаючи такі слова, людина починає вдихати повітря, намагаючись вловити навіювані текстом аромати, що підтверджують наступні приклади: *І панотець знову глибоко вдихнув **теплі запахи**, що йшли від годувальниці [5, с. 10]; ...ноженнята, вони **пахнуть**, наче **гладенький теплий камінь**... Ні, радше як **свіжий сир**... або **масло**... А на голівці, там, де звичайно буває вихрик... вони **пахнуть карамельками**, так солодко... [5, с. 13–14].*

Обидві цитати насичені епітететами, які навіюють теплі приємні відчуття та асоціації («теплий», «свіжий»). Нам всім відомо, як пахнуть предмети, перераховані у цитатах: «сир»,

«масло», «карамельки». Підсвідомо ці аромати можуть відчуватися в реальності. Це залежить від рівня розвитку уяви читача та його асоціативних навичок.

Звернімося до наступних прикладів:

Вулиці смерділи гноєм, задворки – сечею, коридори – гнилим деревом і щурами, кухні – затхлою пилюкою, спальні – масними простирадлами, вологими перинами та різким солодкуватим духом нічних горщиків. Із камінів смерділо сіркою, з чинбарень – їдким лугом, з різниць – пролотою кров'ю. Люди смерділи потом та невипраним одягом, з їхніх ротів смерділо гнилими зубами, із шлунків тхнуло цибулею, а від тіл, якщо вони вже були не зовсім молоді, – старим сиром, кислим молоком та гнійними болячками [5, с. 3].

Поданий уривок ще раз підтверджує побудову роману на різних контрастах запахів. Оскільки в цитаті описані ті речі, запахи яких добре відомі усім людям, то це змушує читача скривитися від одрази. А це означає те, що чим знайомішими є людині запах чи аромат, тим адекватніша й точніша спостерігатиметься реакція на ці ж запахи.

На підтвердження нашої думки звернімося до тексту: *Всі знають, що дитина, хвора на віспу, пахне конячим лайном, та, в якій скарлатина, – старими яблуками, а сухотне дитя пахне цибулею* [5, с. 12]; *Зазирнувши туди, люди знаходять під роєм мух, між тельбухами та риб'ячими головами дитя і дістають його* [5, с. 6].

Майстерно поєднавши прекрасне й огидне в одному реченні, автор змушує нас відчувати всю абсурдність і несприйняття описаного, скривитися від огиди й зсунути брови на чолі від жалю до немовляти.

На основі вищерозглянутих прикладів невербальних одиниць як компонентів мегатексту, ми стверджуємо, що всі групи таких одиниць є адекватними реальному сприйняттю.

Усі групи невербальних засобів декодуються читачем художнього тексту майже тотожно реальним, відмінність у це сприйняття вноситимуть лише особистісно-індивідуальні особливості сприйняття кожного індивіда окремо.

Невербальне спілкування, на думку Н. Обозова [13, с. 86], начебто наповнює спілкування живим людським змістом і, що найважливіше під час передачі емоційних станів, виступає своєрідною формою звертання. Таким чином, у невербальній комунікації велику роль відіграє емоційний компонент. Адже при спілкуванні комунікант часто намагається приховати свої думки, почуття, настрої, тобто той емоційний стан, в якому знаходиться. Але це не завжди вдається через те, що існує розрив між вербальним повідомленням і невербальним. Учені встановили, що представники різних культур використовують однакові вирази обличчя при певних емоціях. У різних культурах комунікативні жести мало відрізняються. Коли людина щаслива, вона посміхається, коли сумна – супиться, коли гнівається – має сердитий погляд. Але ці жести слід розглядати у сукупності з іншими жестами і рухами.

У результаті дослідження ми дійшли таких висновків: 1) невербальна комунікація – це система знаків, що використовується під час спілкування й відрізняється від мовних засобами та формою їх виявлення. У культурі етносу існують як приємні / позитивні, так і неприємні / негативні невербальні засоби; 2) як будь-яка мова, невербаліка складається зі слів, речень, знаків та пунктуації. Кожний жест дорівнює слову, а слово, як відомо, може мати безліч значень, тому зрозуміти значення слова можна лише тоді, коли оформити його в речення. Жести мають форму речень і свідчать про реальний стан, настрої та ставлення людини. У такий спосіб, людина, яка розуміється на мові жестів, може не лише прочитати невербальні висловлювання, а й порівняти їх з вербальними, оскільки через невербальні рухи співрозмовник демонструє своє ставлення до того, що відбувається.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баган М. П. Категорія заперечення в українській мові: функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви : [монографія] / М. П. Баган. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 376 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : Підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с. (Альма-матер).
3. Білоус М. Словник етикетних жестів (пробний зошит) / М. Білоус, О. Король

- // Вісник львівського університету. Сер. філол. – Львів, 2003. – Вип. 30.
4. Горелов И. Н. Невербальные компоненты коммуникации / И. Н. Горелов. – М. : Наука, 1980.
 5. Зюскінд П. Парфумер. – Харків : Фоліо, 2003. – 290 с.
 6. Колегаєва І. М. Літературний твір й іншомовна читацька аудиторія. (Комунікативні аспекти текстових трансформацій) / І. М. Колегаєва // Щорічні записки з українського мовознавства. – Одеса : Вид-во Одеського держ. унів. ім. І. Мечникова, 1996. – Вип. 3. – С. 9–22.
 7. Колегаєва І. М. Мегатекст як вияв комунікативної гетерогенності цілого завершеного тексту / І. М. Колегаєва // Мовознавство. – 1996. – № 1. – С. 25–30.
 8. Колегаєва И. М. Текст как единица научной и художественной коммуникации / И. М. Колегаева. – Одесса : Одесоблполиграфиздат, 1991.
 9. Колегаєва И. М. Текстовая парадигма: микро-, макро-, мега-, гипер- и просто текст / И. М. Колегаева // Записки з романо-германської філології. – Одеса : Фенікс, 2008. – № 22. – С. 70–80.
 10. Колегаєва И. М. Феномен комунікативного посередництва. Его роль в становлении филолога / И. М. Колегаева, Л. Н. Голубенко // Записки з романо-германської філології. – Одеса : Латстар, 2000. – № 7. – С. 136–143.
 11. Кондрашов А. П. Мысли и афоризмы великих людей / А. П. Кондрашов, И. И. Комаров. – М. : РИПОЛ классик, 2007. – 704 с.
 12. Ниренберг Д. Как читать человека словно книгу / Д. Ниренберг, Г. Валеро ; пер. с англ. – М., 1988.
 13. Общение и диалог в практике воспитания и психологической консультации : сб. научн. тр. / [редкол.: А. А. Болдырев и др.]. – М. : Изд-во АПН СССР, 1987.
 14. Петрова Е. А. Жесты в педагогическом процессе : [учеб. пособ.] / Е. А. Петрова. – М. : Моск. городское пед. Общество, 1998.
 15. Пиз А. Язык телодвижений. Как читать мысли окружающих по их жестам / Алан Пиз. – Нижний Новгород , 1992.
 16. Почепцов Г. Г. Прагматика текста / Г. Г. Почепцов // Коммуникативно-прагматическая и семантическая функции речевых единиц. – Калинин, 1980.
 17. Степанков С. Язык внешности / С. Степанков. – М., 2003.
 18. Фатеева Н. А. Интертекст в мире текстов: Контрапункт интертекстуальности / Наталья Александровна Фатеева. – Изд-во 3-е, стереотипное. – М. : КомКнига, 2007. – 280 с.
 19. Форманова С. В. Невербальна комунікація як форма образу / С. В. Форманова // Одеська лінгвістична школа : координати сучасних пошуків : колект. моногр. / кол. авт. ; за заг. ред. Ковалевської Т. Ю. – Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2014. – С. 471–483.
 20. Чернявская В. Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность / Валерия Евгеньевна Чернявская. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 248 с.
 21. Чмут Т. К. Етика ділового спілкування / Т. К. Чмут, Г. Л. Чайка. – Вид. 3-є, стереотипне. – К. : Вікар, 2004.